

Tillsyn av båtklubbar 2015

stockholm.se

Tillsyn av båtklubbar 2015

Dnr: 2016-5565

Utgivare: Miljöförvaltningen

Kontaktperson: Pendar Behnood

Sammanfattning

Miljöförvaltningen besöker årligen båtklubbar i Stockholms stad. Under inspektionen kontrolleras verksamheternas egenkontroll med avseende på båtbottnfärger, farligt avfall, kemikalier, tvätt av båtar, cisterner, enskilda avlopp och oljeavskiljare. Under 2015 besöktes 23 båtklubbar. Samtliga besökta båtklubbar fick anmärkningar på framförallt förekomst av båtbottnfärger innehållande biocider, kemikalieanvändning samt tvätt av båtar över mark och vatten där tvättvatten obehindrat kunde läcka ut till miljön. Efter förvaltningens inspektioner och utskick av inspektionsrapporter har majoriteten av båtklubbarna i Mälaren infört någon form av utfasningsplan av båtbottnfärger som innehåller bekämpningsmedel (biocider).

Miljöförvaltningens bedömning är att kemikalier och båtbottnfärger innehållande biocider och andra gifter används i stor okontrollerad utsträckning på båtklubbarna. En anledning till detta kan vara kunskapsbrist hos båtägare om de negativa konsekvenser som medföljer vid användning av kemikalier i omedelbar anslutning till vatten- och markområden. Utöver levande organismer som kan skadas av kemikalier kan även människor som kommer i kontakt med kemikalierna skadas av dessa. Kemikalierna innebär bl.a. en risk för människors hälsa om inte rätt skyddsutrustning används vid underhållsarbeten. Förvaltningen bedömer att båtklubbarna har bristande rutiner gällande vilka försiktighetsåtgärder som medlemmarna ska vidta vid exempelvis underhållsarbeten för att förhindra spridning av farliga ämnen.

Miljöförvaltningen eftersträvar att genom kunskapshöjande insatser gentemot båtklubbar och båtägare och en förbättrad egenkontroll minska och fasa ut hälso- och miljöfarliga båtbottnfärger och kemikalier. Hos en del båtägare finns ett motstånd mot utfasning av kemikalierna. Detta bedöms till viss del bero på kunskapsbrist om kemikaliers skadeverkan och om hur det kemiska kretsloppet fungerar vid läckage av kemikalier. Generellt inom båtbranschen pågår dock en positiv förändring i synsätt med frivilliga omställningsprocesser som följd. Det är viktigt att tillsynsmyndigheterna kan möta den utvecklingen och vara ett stöd i den processen.

Bakgrund

Stockholms stad eftersträvar ett levande fritidsbåtliv. Idag finns det inom staden, cirka 80 båtklubbar för fritidsbåtar. Det finns även fem varvsföreningar till vilka båtägare kan ansluta sig till. Cirka 50 klubbar har en egen båtuppläggningsplats i anslutning till hamnen. De flesta båtklubbar arrenderar marken av Stockholms stad genom Idrottsnämnden med undantag för de klubbar som arrenderar mark från Kungliga Djurgårdens Förvaltning. Det förekommer även båtägare som inte är med i någon båtklubb utan tar hem båten på en båttrailer, så kallade trailerbåtar. Miljöförvaltningen utövar regelbunden tillsyn på båtklubbar med uppläggningsplats. Miljöförvaltningen saknar således information om den miljöfarliga verksamhet bedrivs på båtklubbar som inte har någon uppläggningsplats. Det finns inte heller någon information om huruvida båtägare som tar hem sin båt underhåller den och om några utsläpp finns förknippade med detta.

Båtlivet är förenat med många olika hälso- och miljöfarliga produkter så som båtbottnfärger innehållande biocider, olika tvättmedel, vax, polermedel, glykol, farligt avfall och dylikt. Verksamheten rörande båtar kan således påverka människors hälsa och miljön på ett negativt sätt genom utsläpp till luft samt utsläpp av kemikalier och båtbottnfärger direkt till mark och

vatten på de platser där båtarna underhålls och förvaras. Läckage förekommer också då båtar sjösätts och nyttjas i vattnet. Den enskilt största och mest allvarliga miljörisken kopplad till båtklubbars verksamhet är läckage av metaller och andra miljögifter från båtbottnfärger till mark, vatten och bottensediment. Många båtbottnfärger innehåller olika bekämpningsmedel (biocider) för att motverka påväxt på skrovet. Dessa kemikalier är i många fall giftiga för vattenlevande organismer och för människor.

Människor och andra levande arter kan komma i kontakt med dessa ämnen genom att de vistas på förorenade platser, badar i kontaminerat vatten samt får i sig dessa ämnen genom att äta fisk och skaldjur som kommer från dessa vatten. Många båtar med biocidfärger är hamnlagda och rör sig inom Stockholms dricksvattentäkt, Mälaren.

Mycket höga halter av metaller har uppmätts i sedimentet i småbåtshamnar och på båtuppläggningsplatser runt om i landet. Höga och förhöjda halter av metaller i vatten och sediment kan leda till omfattande negativ påverkan på vattenlevande organismer i hav och sjöar. Stockholms stad har tidigare antagit en policy om att båtuppläggningsplatserna ska vara öppna för allmänheten och att rekreation ska bedrivas på dessa platser under sommarsäsonger när båtarna är sjösatta. Med anledning av policyn och det pågående läckaget av metaller och kemikalier till mark och vatten bör arbetet med att fasa ut dessa i så stor utsträckning som möjligt prioriteras. Det är dessutom ofta ett lagkrav för miljöförvaltningen att tillse att miljöbalkens regler och dess följd lagstiftning följs.

Tillämpliga bestämmelser som reglerar verksamheten vid båtklubbar är utöver miljöbalken, förordningen (2000:338) om biocidprodukter, Havs- och vattenmyndighetens riktlinjer för båtbottnvättning av fritidsbåtar (rapport 2012:10), Sjöfartsverkets föreskrifter om mottagning av avfall från fritidsbåtar (SJÖFS 2001:13), avfallsförordningen (2011:927) samt lokala hälsoskyddsföreskrifter för Stockholms stad med avseende på enskilda avlopp.

Båtbottnfärger

Dagens båtbottnfärger delas in i två olika kategorier som består av kemiska och fysikaliska båtbottnfärger. De fysikaliska färgerna bekämpar påväxt genom att exempelvis ett färglager flagnar i vattnet och på så sätt tar med sig påväxten. Även fysikaliska färger och färger som påstås vara miljövänliga och giftfria kan innehålla skadliga kemikalier som i vissa fall är cancerframkallande. De kemiskt verkande färgerna är biocidprodukter innehållande bekämpningsmedel som även kallas för antifoulingfärger. En biocidprodukt definieras i miljöbalken (1998:808) som ett kemiskt eller biologiskt bekämpningsmedel som är avsett att förebygga eller motverka att djur, växter eller mikroorganismer orsakar skada eller olägenhet för människors hälsa eller skada på egendom. En biverkning av dessa biocider vid användandet i båtbottnfärger är att även andra levande varelser som inte växer på båtar tar skada av kemikalierna. Även människors hälsa kan komma att skadas av biocider.

Biocidhaltiga båtbottnfärger som innehåller bekämpningsmedel måste granskas och godkännas av Kemikalieinspektionen enligt förordning (2000:338) om biocidprodukter. Kemikalieinspektionen tar vid sin bedömning av båtbottnfärger särskild hänsyn till användning i Östersjön eftersom detta brackvatten har låg artdiversitet. Därför finns det olika regler för användning av båtbottnfärger på östkusten och västkusten. Hur färgen får användas framgår av etiketten på färgburken. För båtar som används i insjöar och Mälaren får endast

alternativa metoder eller biocidfria färger användas. Sådana färger är vanligen märkta med exempelvis texten ”för insjöar”. Det finns inte några godkända biocidfärger för Mälaren.

Exempel på ämnen som förekommer i biocidfärger:

- Tributyltenn (TBT): Är förbjudet sedan 1989 i Sverige för alla fritidsbåtar, mycket giftigt och hormonstörande ämne. Redan i mycket små mängder (nanogram) är ämnet mycket giftigt. Ämnet rubbar de hormoner som styr tillväxten och fortplantningen hos djur och människor. Bland annat har honsnäckor som utsatts för TBT utvecklade hanliga könsorgan och därmed inte kunnat fortplanta sig. Höga halter tenn har uppmätts (härörande från TBT) på båtskrov, vilket tyder på att gamla underliggande lager färg finns kvar på båtarna. Båtar som någon gång har målats med dessa färger måste därför saneras då underliggande gamla lager färg kan läcka TBT.
- Koppar, kopparoxid eller andra kopparföreningar: Är i högre koncentrationer giftiga för främst mark- och vattenlevande organismer.
- Zink, zinkoxid och andra zinkföreningar: Är i högre koncentrationer giftiga för mark- och vattenlevande organismer.

Det finns även andra skadliga ämnen som förekommer i såväl biocidfärger som färger utan biocider. Exempel på sådana ämnen är olika lösningsmedel, petroleumprodukter samt andra kemikalier som kan vara giftiga för organismer och människor. En del är cancerframkallande. Vissa båtar är påmålade med blymönja.

Det finns en kunskapsbrist hos båtklubbar och båtägare angående vilka färger båtarna har påmålats med tidigare vilket kan vara en orsak till att det fortfarande förekommer TBT på båtar trots förbudet 1989.

Mälaren är en insjö och även **dricksvattentäkt**. Trots detta har förvaltningen noterat att även båtar i Mälaren kan vara påmålade med biocidfärger och till och med färger innehållande Tributyltenn (TBT).

Idag finns det många olika alternativa metoder till båtbottnfärger i syfte att avlägsna påväxt. Dessa består av bland annat manuella borstar, mekanisk borsttvätt, skrovduk, undervattendammsugare, båtlyft och dylikt. Dessa alternativ utgör i de allra flesta fall en fullgod ersättning till båtbottnfärger.

Båttvätt

Tvätt av båtar kan leda till utsläpp av båtbottnfärger och andra skadliga kemikalier till mark och vatten om tvätten inte utförs på ett tillfredställande sätt. Många gånger förekommer det att båtar högtryckstvättas över vatten eller mark och därmed sker ett läckage av båtbottnfärger om tvättvattnet inte omhändertas eller renas. Även marken vid båtuppläggningsplatsen kan skadas av läckage vid exempelvis underhållsarbeten. Läckage från båtbottnfärger och kemikalier sker även i vattnet när båten åker runt och färgen nöts av.

På Långholmen i Stockholm finns det sedan några år tillbaka en spolplatta för båttvätt belägen. Spolplattans reningsfunktion har vid provtagningar visat sig vara bristfällig varför flera möten genomförts på plats med alla inblandade aktörer. Efter mötena har flera åtgärder vidtagits i syfte att förbättra spolplattans reningsfunktion. Arbetet fortgår och från och med sommaren 2016 kommer ännu en spolplatta, belägen vid Sättra varv, att tas i drift.

I dagsläget finns det ingen borsttvättanläggning i Stockholms stad. Förvaltningen har under åren noterat många positiva erfarenheter från båtägare i kranskommuner som har anlagt en borsttvättanläggning varför arbetet med att uppföra en sådan anläggning i Stockholm bör prioriteras. Det är även ett önskemål som har framförts till förvaltningen av många båtägare och båtklubbar i Stockholms stad. Det är dock viktigt att i sammanhanget påtala att bottenmålade båtar som borsttvättas bör kopplas till en tillfredställande teknisk lösning som fångar upp färgresterna.

Tillsyn

Under 2015 inspekterade miljöförvaltningen 23 båtklubbar och varvsföreningar med uppläggningsplatser inom staden, varav 20 st var båtklubbar i Mälaren och tre st båtklubbar i Östersjön. En majoritet av dessa klubbar hade någon form av miljödokument och miljöstyrning, dock i varierande grad. Vid inspektionerna granskades båtklubbarnas hantering av farligt avfall inklusive avfallshanteringsplan. Vidare kontrollerades om båtklubbarna hade rutiner för tillbud och olyckor, utfasningsplan för biocidfärger (gäller båtklubbar i Mälaren), inventering av förekomna båtbottnfärger, rutiner för tvätt av båtar, policy för båtbottnfärger, etc.

Resultat

Resultatet från inspektionerna sammanställs i en tabell och en figur under detta avsnitt. Majoriteten (18 st) av båtklubbarna i Mälaren saknade utfasningsplan för biocidfärger och 13 st av samtliga båtklubbar saknade rutiner för tvätt av båtar där målade båtar tvättades över mark utan någon reningsanordning varför vattnet från högtryckstvätten obehindrat kunde läcka ut till omkringliggande mark och vatten.

Inspektionerna visade att en majoritet av båtklubbarna saknar kunskap om vilka båtbottnfärger som förekommer på båtarna. Det noterades även att användningen av biocidfärger var fortsatt stort.

Utöver brister i fråga om användandet av båtbottnfärger och hantering av tvättvatten saknade flertalet båtklubbar lämpliga rutiner gällande försiktighetsåtgärder som ska vidtas vid tvätt, målning, slipning, skrapning, byte av olja, oljefilter, samt konserveringsvätskor för att förebygga spridning av kemikalier till vatten och mark.

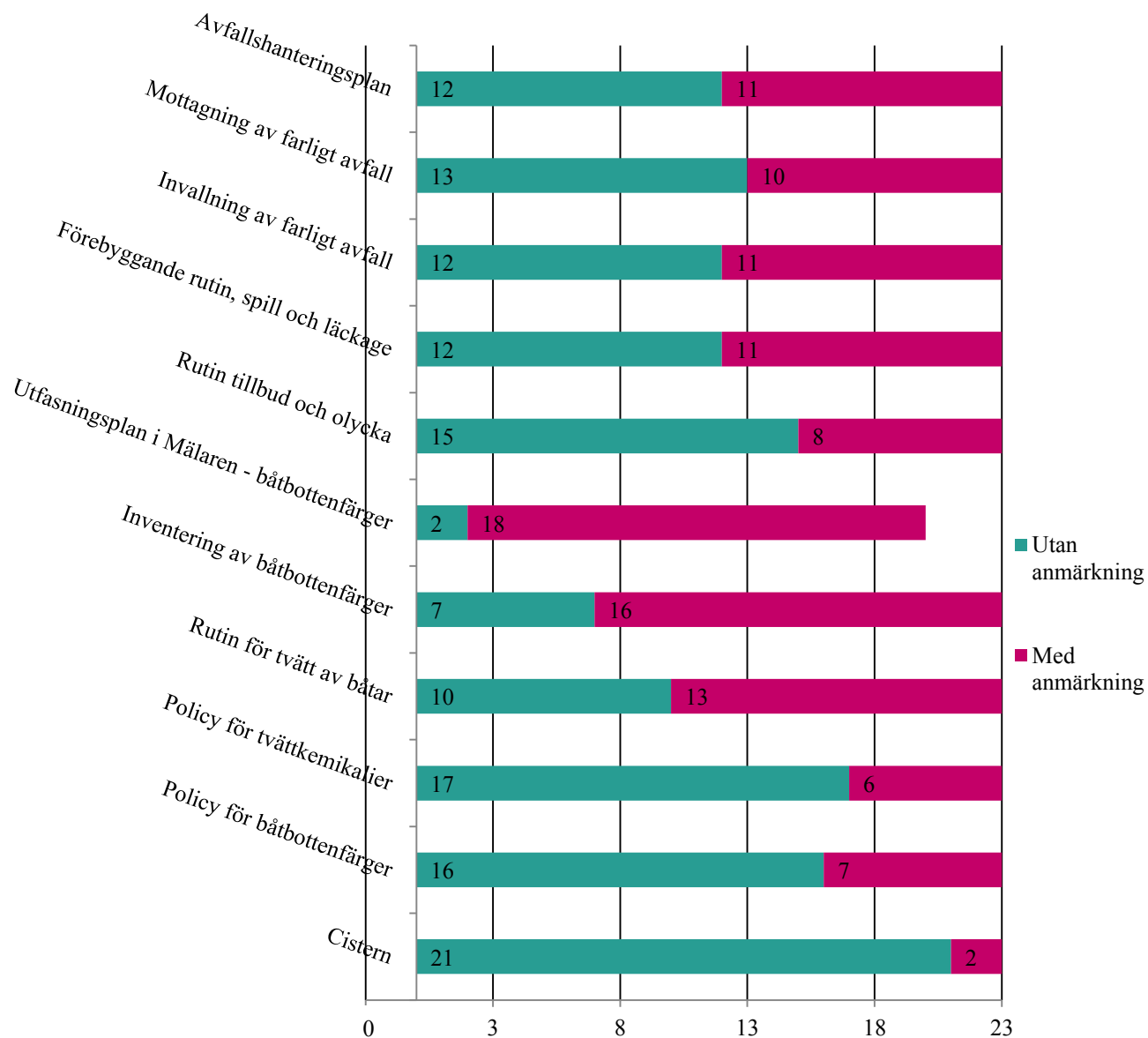
Miljöförvaltningen granskade även båtklubbarna huruvida de hade en avfallshanteringsplan. En avfallshanteringsplan är en inventering som bland annat visar vilka fraktioner medlemmarna har behov av att kunna lämna, hur stor mängd avfall klubben tar emot varje år samt hur avfallet hanteras inom klubben. Många klubbar som inspekterades saknade eller hade en bristfällig avfallshanteringsplan enligt Sjöfartsverkets föreskrifter om mottagning av avfall från fritidsbåtar (SJÖFS 2001:13). I många fall kände verksamheten inte till gällande lagkrav.

Resultatet för 2015 års tillsyn fördelar sig enligt nedanstående tabell:

Tabell 1 – anmärkningsfördelning för 2015 års tillsyn

Anmärkning	Antal (av 23)
Avfallshanteringsplan saknades/var bristfällig	11 st.
Avsaknad/Brist i mottagning av farligt avfall	10 st.
Avsaknad/bristfällig invallning av farligt avfall	11 st.
Avsaknad/bristfällig Rutin för att förhindra spill och läckage	11 st.
Avsaknad/bristfällig rutin och verktyg för tillbud och olyckor	8 st.
Avsaknad av tidssatt skriftlig utfasningsplan av biocidfärger för båtklubbar i Mälaren	18* st.
Avsaknad av inventering av förekomna båtbottnfärger	16 st.
Avsaknad/bristfällig rutin angående tvätt av båtar	13 st.
Avsaknad av policy för kemikalieanvändning gällande tvätt av båtdäck och båtarnas ovansida	6 st.
Avsaknad av policy om båtbottnfärger	7 st.
Bristfällig kontroll av cistern	2 st.

*) Siffran ska jämföras med 20 st båtklubbar i Mälaren.

Figur 1 – Anmärkningsfördelning för 2015 års tillsyn

Sanering av båtbottnar (från giftiga färger)

Efter förvaltningens inspektioner och kommunicerade inspektionsrapporter har majoriteten av båtklubbarna i Mälaren infört någon form av utfasningsplan av biocidfärger. Det har framkommit att båtklubbarna många gånger har svårt att veta vad medlemmarnas båtar har målats med. Två båtklubbar, Årstavikens segelsällskap och Heleneborgs båtklubb, har dock utmärkt sig med genom sitt miljöarbete med frivillig utfasning och sanering av giftiga båtottenfärger. En av dessa klubbar har under år 2014 sanerat cirka 20 båtar från gamla

otillåtna färgrester och planerar att sanera fler. Den andra har ett långsiktigt utfasningsarbete för att minska antal båtar med biocidfärger.

Under vintern 2015 har två båtklubbar sökt LOVA-bidrag från Länsstyrelsen för att sanera båtar från biocidfärger. Båda båtklubbarna har beviljats medel för att sanera båtar inom klubben från giftiga båtbottnfärger. LOVA, som är en del av regeringens havsmiljöanslag, står för Lokala Vattenvårdsprojekt. Dess syfte är att stödja lokala åtgärder som förbättrar havsmiljön. Främst vill man minska belastningen av näringsämnen i kusten, men även investering i båtbottnvättar kan stödjas för att minska belastningen av miljögifter. Stödet får maximalt uppgå till 50 procent av de bidragsberättigade kostnaderna inom projektet. LOVA-bidrag kan endast sökas av kommuner eller ideella sammanslutningar eller kombinationer av dessa.

Samarbete

Sedan slutet av 2013 deltar förvaltningen i regelbundna möten med Saltsjön - Mälarens båtförbund och Idrottsförvaltningen. Detta samarbete har efterfrågats och är en viktig informationskanal för att nå ut med förvaltningens tillsynsarbete och bedömningsgrunder till klubbarna och dess medlemmar. Utöver detta finns det ett samarbete mellan kommuner med båtklubbar i Mälaren som syftar till att skapa en enhetlig bedömning avseende användande av båtbottnfärg i Mälaren. Inom detta samarbete har utöver diskussioner om samsyn en checklista, mall för inspektionsrapport samt handledning tagits fram. Miljöförvaltningen välkomnar dessa samarbeten.

Sedan år 2015 medverkar miljöförvaltningen i det s.k. båtmiljörådet på uppdrag av Sveriges kommuner och landsting (SKL) samt miljösamverkan i Stockholms län. Båtmiljörådet är en sammanslutning av myndigheter och organisationer som arbetar med båtlivets miljöfrågor.

I båtmiljörådet ingår Transportstyrelsen, Havs- och vattenmyndigheten, Kemikalieinspektionen, Sjöfartsverket, Sweboat, Svenska båtunionen, Föreningen gästhamnar Sverige, Göteborgs stad, miljöförvaltningen Stockholms stad, Länsstyrelsen i Stockholms län, Naturskyddsföreningen, Sjösportens samarbetsdelegation, Skärgårdsstiftelsen, Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund, Stiftelsen Håll Sverige Rent, Svenska Kryssarklubben, Svenska petroleum och biodrivmedelinstitutet, Svenskt Marintekniskt Forum och Väst kuststiftelsen.

Under 2015 fick naturskyddsföreningen särskilda medel från Havs- och vattenmyndigheten med uppdraget att sprida information om båtbottnfärger, dess skadeverkan samt alternativ till båtbottnmålning till båtklubbar, båtägare samt kommuner runt om i Sverige. Förvaltningen deltar i detta projekt. Det är dock än så länge oklart hur förvaltningen ska bidra till detta projekt då någon planering ännu inte skett.

Informationsinsats

Miljöförvaltningen har medverkat vid två båtklubbars styrelsemöten för att bland annat diskutera alternativa åtgärder för utfasning av båtbottnfärger. Förvaltningen bistod båtklubbarna med information vid mötena. Information om miljöfarliga ämnen, kemikalier, rutiner och egenkontroll lämnas också kontinuerligt vid tillsynsbesöken.

Under hösten 2015 anordnades en informationskväll för Stockholms läns båtklubbar och båtägare med över 100 deltagare på Tekniska nämndhuset. Anordnaren var miljösamverkan i Stockholms län. Miljöförvaltningen i Stockholms stad höll ett föredrag med huvudsaklig fokus på giftiga kemikalier beträffande båtlivet. Informationskvällen uppskattades av många båtägare som samtidigt fick ställa frågor.

Under hösten 2015 initierade förvaltningen ett arbete med att upprätta en samlad informationsbroschyr om gällande regler som är bra att veta för båtklubbar och båtägare samt praktiska tips på ett hållbart båtliv. Broschyren ett hållbart båtliv för alla färdigställdes under 2016 och finns att hämta på www.stockholm.se/batklubbar

Förvaltningens plan för tillsyn 2016

Under 2016 planerar förvaltningen att inspektera ytterligare 19 båtklubbar med båtuppläggningsplatser och en varvsförening. Urvalet utgörs framförallt av de båtklubbar och varvsföreningar som inspekterades under åren 2012-2013. Vid inspektionerna kommer stor uppmärksamhet riktas mot utfasningen av giftiga kemikalier. Vidare fokuserar förvaltningen vid sina inspektioner på en förbättrad egenkontroll, framtagande av rutiner som förhindrar läckage av hälso- och miljöfarliga ämnen till omgivningen samt att öka kunskapen hos båtklubbarna som kan förmedla kunskapen till båtägare.

Miljöförvaltningen har under 2016 haft ett möte tillsammans med Saltsjö-Mälarens båtförbund där förvaltningens riktlinjer för tillsynen diskuterades, däribland hur utfasning av otillåtna färger ska genomföras. Mötet genomfördes i god anda där alla parter var överens om vikten av utfasning av otillåtna färger i Mälaren.

Slutsats

Användningen av miljö- och hälsofarliga kemikalier och båtbottnfärger förekommer än i dag i stor utsträckning på båtklubbarna i Stockholms stad. Det läckage som sker från båtarna och underhållsplatserna påverkar marken och vattnet i berörda områden negativt. Dock har förvaltningen uppmärksammat ett trendbrott med fler och fler båtägare och båtklubbar som inser problematiken med att använda kemikalier i omedelbar anslutning till vattenområden (inklusive dricksvattentäkten Mälaren) och båtuppläggningsplatser där allmänheten har tillträde.

För båtar som används i insjöar, och således i Mälaren, får endast alternativa metoder eller biocidfria färger användas. Sådana färger är vanligen märkta med exempelvis texten ”för insjöar”. Många av dessa färger innehåller dock andra farliga ämnen. Miljöförvaltningen rekommenderar därför alltid att de olika mekaniskt (t.ex. borsttvätt) och fysiskt (t.ex. skrovdruk) verkande tekniker som finns för att hålla båten fri från påväxt används istället för påmålning av bottenfärg. Detta på grund av att det idag inte finns några färger utan miljö- och hälsorisker.

Miljöförvaltningen bedömer att de besökta båtklubbarna har goda förutsättningar att uppnå en fungerande egenkontroll. Dock har flera båtklubbar uppgett att det finns ett visst motstånd hos några båtägare mot att sluta bottenmåla samt använda kemiska substanser och att klubbarna därför upplever svårighet med att utföra utfasningsarbetet. Förvaltningen eftersträvar att

motverka detta motstånd genom informationsspridning om de negativa konsekvenser som användning av båtottenfärger och kemikalier innebär. En annan fråga som har diskuterats är kostnaden för sanering av båtbottnar. Förvaltningen har informerat båtklubbarna om möjligheten att söka bidrag (LOVA-bidrag) för detta ändamål hos Länsstyrelsen i Stockholms län där Länsstyrelsen utdelar bidrag som täcker upp till 50 procent av kostnaden för sanering och efterbehandling av båtarna.

För att uppnå godtagbara resultat för båtklubbarna i Mälaren måste staden vara beredd att bistå klubbarna och deras medlemmar. När så stor andel av båtarna är bottenmålade med förbjudna färger och därför kräver renskrapning eller blästring behöver staden medverka på olika sätt. Idrottsförvaltningen bör tillsammans med klubbarna utarbeta ett lämpligt stödprogram så att saneringen av berörda båtar underlättas.

När det gäller båtklubbarna med verksamheter i Östersjön finns en inneboende problematik i att det finns biocidfärger som Kemikalieinspektionen har godkänt för användning i Östersjön. Många båtklubbar är stora och många båtar ligger på en mindre yta på land eller i ett mindre vattenområde under lång tid. Mycket höga halter av metaller har uppmätts i sedimentet i småbåtshamnar och på båtuppläggningsplatser runt om i landet. Fortsatt användning av biocidfärg bidrar till ytterligare förorening av mark- och vattenområden kopplade till fritidsbåtsverksamhet. Att miljöförvaltningen i Stockholms stad skulle kräva utfasning av biocidfärger i Östersjön är rättsligt problematiskt trots att det kan ge upphov till lokal miljökada vid båtklubben. Om däremot TBT påträffas på båtskrovet kan sanering krävas.

Stockholms miljöförvaltning kommer att fortsätta arbetet med att informera Östersjöklubbarna för att få till stånd en frivillig övergång till den teknik som redan finns tillgänglig för att hantera påväxt på båtskrov och utfasning av biocidfärger.

Utmaningarna som finns på vägen anses vara stora. För att få båtägare att sluta/minska användningen av kemikalier krävs en attitydförändring, krav på bättre egenkontroll och informationsspridning. Förvaltningen har för avsikt att fortsättningsvis arbeta förebyggande genom informationssatsningar men även säkerställa att båtklubbarnas egenkontroll håller en hög nivå och tillämpas i högre utsträckning.

Slut